Гулшад Ҳабибназарова
Ўзбекистон давлат
санъат ва маданият институти
Нукус филиали талабаси
https://doi.org/10.5281/zenodo.21452768

КИНО САНЪАТИДА ЯНГИ ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА ТАРИХИЙ ХОТИРА ТАЛҚИНИ

Аннотация: Мазкур мақолада кино ва фильм тушунчаларининг назарий ва техник фарқлари, кинонинг синтетик табиати ҳамда бошқа санъат турлари билан алоқаси таҳлил қилинган. Сўнгги йилларда яратилган тарихий шахслар (Маҳмудхўжа Беҳбудий, Махтумқули Фироғий, Ажиниёз) ҳақидаги бадиий ва публицистик фильмларни мисол келтирган ҳолда, экран асарларида тарихий ҳақиқат ва бадиий тўқима мутаносиблиги масалаларини кўтариб чиқилди. Шунингдек, қорақалпоқ миллий кинематографиясини ривожлантириш, кино танқидчилигини жонлантириш ва енгил мазмундаги фильмлардан воз кечиш бўйича илмий таклифлар илгари сурилган.
Калит сўзлар: кино, фильм, синтетик санъат, бадиий-публицистик фильм, Беҳбудий, Махтумқули, Ажиниёз, кино танқидчилиги, янги тенденциялар.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и технические различия между понятиями «кино» и «фильм», синтетическая природа кинематографа, а также его взаимосвязь с другими видами искусства. На примере художественных и публицистических фильмов, созданных в последние годы и посвященных историческим личностям (Махмудходжа Бехбуди, Махтумкули Фраги, Аджинияз), поднимаются вопросы соотношения исторической правды и художественного вымысла на экране. Кроме того, выдвинуты научные предложения по развитию каракалпакского национального кинематографа, оживлению кинокритики и отказу от фильмов с поверхностным содержанием.
Ключевые слова: кино, фильм, синтетическое искусство, художественно-публицистический фильм, Бехбуди, Махтумкули, Аджинияз, кинокритика, новые тенденции.

Abstract: This article analyzes the theoretical and technical differences between the concepts of "cinema" and "film," the synthetic nature of cinematography, and its relationship with other art forms. Drawing on examples from recent feature and journalistic films about historical figures (Mahmudkhodja Behbudiy, Magtymguly Pyragy, Ajiniyaz), the paper addresses the balance between historical truth and artistic fiction in screen works. Furthermore, scientific proposals are advanced regarding the development of Karakalpak national cinematography, the revitalization of film criticism, and a shift away from shallow-content movies.
Keywords: cinema, film, synthetic art, feature-journalistic film, Behbudiy, Magtymguly, Ajiniyaz, film criticism, new trends.

Бугунги глобаллашув ва рақамлашув даврида кино санъати жамият маънавияти, маданияти ва тафаккурини шакллантирувчи муҳим омиллардан бири сифатида намоён бўлмоқда. Айниқса, миллий кинематографиянинг ривожланиши халқ тарихи, миллий қадриятлари ва маънавий меросини кенг тарғиб қилишда муҳим аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан кино санъатидаги янги тенденцияларни таҳлил қилиш, унинг назарий асослари ҳамда миллий кино тараққиёти истиқболларини ўрганиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Кино санъати ҳақида фикр юритишдан аввал “кино” ва “фильм” тушунчаларининг мазмун-моҳиятини аниқлаб олиш муҳимдир. Кино — ҳаракатланувчи тасвирлар орқали воқеликни бадиий акс эттирувчи кенг қамровли санъат тури бўлиб, у бадиий, ҳужжатли, қисқа метражли ҳамда анимацион йўналишларни ўз ичига олади. Асосан кинотеатрларда намойиш этиш учун яратиладиган кино асарлари катта экран имкониятлари орқали томошабинга кучли эмоционал таъсир кўрсатади.

Фильм эса муайян сюжет ва ғоя асосида яратилган бадиий ёки ҳужжатли асар бўлиб, кўп ҳолларда телевидение ва рақамли платформалар орқали намойиш этилади. Техник нуқтаи назардан қараганда, анъанавий кино плёнка воситасида суратга олинган бўлса, замонавий фильмлар рақамли технологиялар асосида ишлаб чиқилмоқда. Бу эса кино санъатининг янги босқичга кўтарилишига хизмат қилмоқда.

Кино санъати ўз табиатига кўра синтетик санъат ҳисобланади. Чунки у театр, мусиқа, адабиёт, тасвирий санъат, ҳайкалтарошлик ва меъморчилик каби қадимий санъат турларининг ўзаро уйғунлашувидан вужудга келган. Кино ушбу санъат турларининг ифода воситаларини ўзлаштирган ҳолда, уларни янги шакл ва мазмунда намоён этади.

Масалан, адабиёт кино учун сюжет ва драматургия манбаи бўлса, театр актёрлик маҳоратини бойитади. Мусиқа фильмнинг эмоционал таъсирини кучайтирса, тасвирий санъат кадр композицияси ва эстетик ечимларда муҳим аҳамият касб этади. Шу жиҳатдан кино нафақат техник, балки чуқур фалсафий ва бадиий тафаккур маҳсулидир.

Сўнгги йилларда ўзбек кинематографиясида тарихий шахслар ва маърифатпарварлар ҳаётига бағишланган фильмлар сони ортиб бормоқда. Бу эса миллий ўзликни англаш ва тарихий хотирани тиклашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Жумладан, “Маҳмудхўжа Беҳбудий” фильми жадид маърифатпарвари ҳаёти ва фаолиятини ёритиш орқали илм-маърифат ғояларини тарғиб қилади. Асарда Беҳбудийнинг “Фақат илм ва маърифат орқали инсон ўз юрти ва халқига хизмат қила олади” деган ғояси кино тили орқали таъсирчан ифодаланган.

Шунингдек, “Махтумқули Фироғий” фильми ўзбек ва туркман киноижодкорлари ҳамкорлигида яратилган бўлиб, унда шоирнинг бой маънавий мероси ва ҳаёт йўли тарихий манбалар асосида очиб берилган. Бу каби ҳамкорликлар миллий кинонинг халқаро майдондаги нуфузини оширишга хизмат қилади.

Қорақалпоқ кинематографиясининг янги ютуқларидан бири бўлган “Ажиниёз” фильмида ҳам халқ шоирининг маънавий қиёфаси тарихий маълумотлар ва бадиий талқин уйғунлигида акс эттирилган. Асар миллий маданият ва адабиётни кенг тарғиб қилиш нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга эга.

Бугунги кунда Қорақалпоқ кино санъатини янги босқичга олиб чиқиш учун қатор муҳим вазифаларни амалга ошириш талаб этилади. Аввало, Қорақалпоқ киноси тарихини тизимли ўрганиш ва илмий асосда тадқиқ қилиш зарур. Бу миллий кинематографиянинг шаклланиш жараёнини чуқур таҳлил қилиш имконини беради.

Шу билан бирга, миллий кино асарларини илмий-танқидий таҳлил қила оладиган профессионал киношунослар мактабини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Чунки кино танқиди санъат ривожига таъсир этувчи муҳим омиллардан бири ҳисобланади.

Яна бир долзарб масала — давлат буюртмаси асосида яратилаётган фильмлар сифати устидан қатъий назорат ўрнатишдир. Фақат енгил кулгуга асосланган эмас, балки юксак бадиий қийматга эга, тарихий ва маънавий аҳамиятни ўзида мужассам этган фильмлар яратилиши миллий кино тараққиёти учун муҳимдир.

Хулоса қилиб айтганда, кино санъати инсон тафаккури ва маданиятини бойитувчи муҳим эстетик воситадир. Замонавий кинематографияда миллий тарих, маънавият ва маърифат ғояларини тарғиб қилишга қаратилган фильмлар яратилиши муҳим аҳамият касб этмоқда. Айниқса, Қорақалпоқ кинематографиясини ривожлантириш, миллий кино меросини ўрганиш ва юқори савияли фильмлар яратиш орқали миллий маданиятимизнинг жаҳон миқёсидаги нуфузини янада ошириш мумкин.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. X.Abulqosimova “Kino san’ati asoslari” Toshkent-2007.
2. Г.Тажадинова. Монография. -Нукус. "Avangard-Baspa." 2024-136-б.
3. Катлип С., Сентер А., Брум Г. Паблик рилейшнз. Назария ва амалиёт. 8-нашр. Пер. с англ. Уч. пос. - М.: Изд-во "Vilyams," 2003. - Б. 336.
4. Ҳ.Муҳамедалиев. "Сценарийчилик маҳорати." "Мусиқа." 2009 йил.

5. Ҳ.Абулқосимова. "Кино санъати асослари." Тошкент, 2010 й.
6. Smetovich, Bakhtiyar Madiyarov. "THE CREATIVE ACTIVITY OF DUBBING DIRECTOR TALASBAY ABDIREYMOV AND HIS ROLE IN THE ART OF DUBBING." Advances in Science and Humanities 2.07 (2026): 101-103.
7. Тажадинова, Г. "Публицистика документальных фильмов на экологическую тему (на примере произведений" Каракалпакфильма" об Аральском море)." *гражданское общество* 20.1 (2023): 68-71.
8. Тажадинова, Г. Н. "Экологическая тема в документальном кино каракалпакии." *научный журнал* (2022): 145.
9. Мадияров, Бахтияр. "Дамир Абдимуратовнинг режиссёрлик маҳорати." *Interpretation and researches* 1 (47) (2025).
10. Madiyorov, Baxtiyor Smetovich. "Qoraqalpoq filmlarida xarakter yaratish xususiyatlari." *Oriental Art and Culture* 6.4 (2025): 246-250.
11. Нукусбаевич, Тилепов Қуатбай. "ЎЗБЕК АНИМАЦИОН ФИЛЬМЛАРИДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР ВА БАДИИЙ ОБРАЗЛАР (НАМУНАВИЙ ТАҲЛИЛ)." *Inter Study* 1.2 (2026): 186-190.
12. Тилепов, Қуатбай Нукусбаевич. "КИНО—ТАРБИЯ ВОСИТАСИ." *Innovative Development in Educational Activities* 2.5 (2023): 314-317.